

■ Гісторыя газеты — гісторыя краіны

ХРОНІКА НАРАДЖЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Прозвішчы членаў Часовага рабоча-сялянскага ўрада БССР упершыню былі надрукаваны ў «Звяздзе»

«Вялікім быў год і страшэнным на Каляды Хрыстовы 1918-ы, ад пачатку ж рэвалюцыі другі. Быў ён багаты летам сонцам, а зімою снегам, і асабліва высока ў небе стаялі дзве зоркі: вясэрняя Венера і чырвоны, дрыжачы Марс».

Так пачынае свой першы раман «Белая гвардыя» знакаміты рускі пісьменнік, выпускнік Кіеўскага медыцынскага факультэта Міхаіл Афанасьевіч Булгакаў — твор, у якім рамантычнае сустракаецца з трагічным. А якім было жыццё ў першы паслякастрычніцкі перыяд у журналістаў газеты «Звязда»? Звернем увагу на месца друкаванага органа ў тагачаснай гісторыі ўтварэння Беларускай ССР.

Увазе чытачоў прапануецца ўрыўкі з рукапісу кнігі аўтара гэтых радкоў «Гісторыя «Звязды» — гісторыя Беларусі».

«Звязда» ўбачыла свет, калі ў цэнтры ідэалагічнай барацьбы знаходзіліся праблемы захопу і ўтрымання дзяржаўнай улады. Таму некаторыя аспекты нацыянальнай палітыкі спачатку не сталі полем яе галоўнай дзейнасці. Але ўсё хутка змянілася. З цягам часу супрацоўнікі рэдакцыі былі ў курсе ўсіх інтрыг, звязаных з самавызначэннем Беларусі як асобнай нацыянальна-дзяржаўнай адзінкі. Актыў газеты тады па-ранейшаму складалі А.Ф. Мяснікоў, І.І. Рэйнгольд, Р.В. Пікель, В.Г. Кнорын. Да ліку «тутэйшых» жыхароў адносіўся толькі І.І. Рэйнгольд — ураджэнец мястэчка Грозава Слуцкага павета Мінскай губерні.

У працах некаторых гісторыкаў можна прачытаць аб нібыта меўшых месца кансультацыяў У.І. Леніна з Мясніковым па пытанні Беларускай Народнай Рэспублікі: прызнаваць яе дзяржавай ці не. «Звязда», кіруемая А.Ф. Мясніковым, Р.В. Пікелем, В.Г. Кнорыным, І.І. Рэйнгольдам, нейкі час выступала нават і супраць абвясчэння Беларусі савецкай рэспублікай. Гэта было вынікам веры пэўнай групы «звяздоўцаў» у сусветную рэвалюцыю, якая нібы ліквідавала не толькі дзяржаўныя, але і нацыя-

На жаль, амбіцыі часта аказваліся неўтаймоўнымі, нярэдка прыводзілі да рознага роду абвінавачванняў, па якіх у 30-я гады Д.Ф. Жылуновіч быў незаслужана прызнаны арганізатарам антыпартыйнай групы.

нальна-этнічныя межы.

БНР хоць і не адбылася як дзяржава, але ёй належыць важнае месца ў гісторыі Беларусі. У кастрычніку 1917 года Вялікая Беларуская Рада разам з Беларускай абласным камітэтам (арганізацыя беларускіх дэлегатаў пры Усерасійскім савецкім сялянскім саюзе) становіцца адным з арганізатараў склікання ў Мінску ў снежні 1917 года 1-га Усебеларускага з'езда па пытаннях краёвай улады. Але з'езд ноччу на 18 снежня 1917 года быў разгнаны партыйным і савецкім кіраўніцтвам Заходняй воб-

ласці. Між тым прадстаўнікі з'езда 25 сакавіка 1918 года абвясцілі Беларускай Народнай Рэспубліку як незалежную дзяржаву на тэрыторыі, акупаванай войскамі кайзераўскай Германіі. Апошняя не прызнавала і не збірала прызнаваць якую-небудзь паралельную ўладу.

Асобныя аўтары называюць 24 снежня 1918 года датай прыняцця ЦК РКП(б) нейкага спецыяльнага рашэння аб утварэнні Беларускай ССР. Але гэта не адпавядае рэальнасці. Ніякай такой пастановы, і тым больш на паперы, не адшукана. На нашу думку, існавала вусная дамоўленасць паміж У. Леніным, Я. Свядловым і І. Сталіным па пытанні рашэння беларускай праблемы.

Ідэя ўтварэння Беларускай рэспублікі належыць беларускім камуністычным секцыям, якія прыйшлі да гэтай высновы ў час правядзення свайго з'езда 21—23 снежня 1918 года ў Маскве.

25 снежня 1918 года І.В. Сталін тэлефанаваў А.Ф. Мяснікову: «ЦК партыі рашыў па многіх меркаваннях, аб якіх цяпер гаварыць не прыходзіцца, пагадзіцца з беларускімі таварышамі на ўтварэнне Беларускага Савецкага ўрада».

У той жа дзень у Маскве Д. Жылуновіч давеў да ведама членаў калегіі Белнацкама, Цэнтральнага бюро беларускіх камуністычных секцый пры ЦК РКП(б) і камітэта Маскоўскай беларускай секцыі ЦК РКП(б) рашэнне ўрада РСФСР і кіраўніцтва ЦК РКП(б) «прызнаць неабходнасць абвясчэння Беларусі як самастойнай ва ўсіх адносінах нацыянальнай незалежнай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікай». Уздзельнікі пасяджэння, лічачы сябе дастойнымі прадстаўнікамі Беларусі і яе народа, зацвердзілі лічбу 15 як агульную колькасць членаў урада. Тайным галасаваннем яны абралі Д.Ф. Жылуновіча старшынёй будучага беларускага ўрада.

26 снежня 1918 года А.Ф. Мяснікоў уносіць у парадак дня чарговай абласной канферэнцыі РКП(б) пытанне аб абвясчэнні Беларусі Савецкай рэспублікай. Пасля гэтага абласнікі адразу прыступілі да выканання задач нацыянальна-дзяржаўнага самавызначэння беларускай зямлі.

27 снежня 1918 года у Маскве Сталін сустракаецца

з А.Ф. Мясніковым і М.І. Калмановічам і перадае ім для выканання так званыя 6 умоў Сталіна аб утварэнні БССР. Сярод іх: 1. Урад Беларускай Рэспублікі складаецца са Старшыні і 15 членаў урада. 2. Для чарговых спраў існуе прэзідыум з 3 асоб: старшыні ўрада і двух членаў з яго складу. 3. У склад Рэспублікі ўваходзяць губерні: Гродзенская, Мінская, Магілёўская, Віцебская і Смаленская (апошняя над пытаннем на думку мясцовых таварышаў). 4. АК (абласны камітэт. — Аўт.) партыі Паўночна-Заходняй вобласці ператвараецца ў Цэнтральнае бюро КП (большавікоў) Беларускай Рэспублікі. 5. Старшыня ЦБ партыі павінен быць прадстаўніком ЦК партыі і ўрада. 6. Правы ЦБ партыі і аддзелаў урада заста-

Дзмітрый Фёдаравіч Жылуновіч (Цішка Гартны), старшыня Часовага рабоча-сялянскага ўрада Савецкай Беларусі, з сынам Алегам.

юцца такімі ж, як былога АК партыі і Аблвыканкамзаха. Па прызнанні Д.Ф. Жылуновіча, «Умовы Сталіна» дапамаглі беларускай частцы ўрада адстойваць свае пазіцыі.

27 снежня 1918 года Сталін тэлеграфавуе ў Мінск прадстаўніку СНК РСФСР Д.Ю. Гопнеру: «Пытанне (аб утварэнні БССР. — Аўт.) не выкліча на канферэнцыі ніякіх спрэчак, бо канферэнцыя будзе мець справу з рашэннем ЦК партыі».

Масква вуснамі старшыні ВЦВК Свядлова не толькі пацвердзіла сваё рашэнне, але і паведаміла пра хуткае аб'яднанне БССР з Літоўскай савецкай рэспублікай.

У Смаленску **30—31 снежня 1918 года** VI абласная партыйная канферэнцыя РКП(б), лічачы сябе першым з'ездам Кампартыі Беларусі, прызнала неабходным «аб'явіць самастойную сацыялістычную рэспубліку Беларусі з тэрыторыяй Мінскай (была акупавана германскімі войскамі. — Аўт.), Гродзенскай, Магілёўскай, Віцебскай і Смаленскай губерняў».

17 студзеня 1919 года «Звязда» адной з першых пачала друкаваць «Пратакты VI Паўночна-Заходняй абласной канферэнцыі РКП(б)». Канферэнцыя ідэю ўтварэння беларускай савецкай дзяржавы перавяла з тэорыі ў практыку. Гэтую місію мог выканаць і з'езд Саветаў Беларусі. Іншая справа, што не ўсе іх дэпутаты маглі стаяць на пазіцыях партыі, што ўлічвалі ЦК РКП(б) і СНК РСФСР. У Беларусі ўсё адбылося ў адпаведнасці з патрабаваннямі народжанай тады ж палітычнай сістэмы, у якой першае месца адводзілася партыі, а другое — дзяржаўным установам. У гэтай сістэме «Звязда» займала далёка не радавое месца, яна выконвала абавязкі галоўнага друкаванага органа Паўночна-Заходняга

Маніфест Часовага рабоча-сялянскага ўрада Савецкай Беларусі.

надрукаваны 15.01.1919 года ў «Звяздзе». Не раз мяняўся яго колькасны склад — 15,17 і 19 чалавек.

У склад Прэзідыума ўвайшлі: Жылуновіч — старшыня ўрада, Мяснікоў, Калмановіч. Афіцыйным друкаваным органам урада стала газета «Весткі Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі», якая выходзіла на беларускай, рускай, польскай і яўрэйскай (ідыш) мовах. Усе пасяджэнні ўрада адбыліся ў Мінску: 7, 11, 16, 17, 21 і 27 студзеня 1919 года.

З-за напружаных узаемаадносін паміж Жылуновічам і Мясніковым Масква прызначыла сваіх упаўнаважаных: пры ўрадзе БССР — Д.Ю. Гопнера, пры ЦБ КП(б) — А.А. Іофе. Незалежнасць Беларусі як дзяржавы ВЦВК РСФСР прызнаў толькі 31 студзеня 1919 года.

31 студзеня 1919 года «Звязда» паведаміла аб правядзенні ў Мінскай губерні прамысловага і прафесійнага пералісу. З 1 лютага 1919 года ў Беларусі ўстанавіўся петраградскі час з пераводам стрэлак на 1 гадзіну наперад. Значная ўвага ўдзялялася фарміраванню і размеркаванню бюджэту. Крыніцы заставаліся тыя ж: адлічэнні ад усіх відаў падаткаў, пазыкі. Пры ўрадзе дзейнічала спецыяльная бюджэтная-фінансавая камісія з прадстаўнікоў камісарыятаў фінансаў, унутраных спраў, дзяржаўнага кантролю для дакладнага і справядлівага размеркавання грошай. Беларусі для выканання аднаўленчых работ патрэбны былі крэдыты ў суме 25 млн руб., але выдзялялі ёй толькі 10 млн.

Драматычна для беларускага народа вырашалася тэрытарыяльнае пытанне. Урад Жылуновіча ўзначаліў тэрыторыю рэспублікі ў межах Мінскай, Магілёўскай, Віцебскай, Гродзенскай і Смаленскай губерняў. 16 студзеня 1919 года ЦК РКП(б) без папярэдніх кансультацый з кіраўнікамі Беларусі прыняў пастанову аб аддзяленні ад БССР Віцебскай, Магілёўскай і Смаленскай губерняў. У сувязі з гэтым 22 студзеня 1919 года Жылуновіч, Квачанюк, Чарнушэвіч, Дыла, Шантыр, Фальскі, Чарвякоў і Пузыроў накіравалі пісьмо-пратэст упаўнаважанаму ЦК РКП(б) Іофе. Намаганні ўрада былі падтрыманы членамі ЦБ КП(б) Б. Масква вуснамі старшыні ВЦВК Свядлова не толькі пацвердзіла сваё рашэнне, але і паведаміла пра хуткае аб'яднанне БССР з Літоўскай савецкай рэспублікай.

У цэлым можна сказаць, што новы дзяржаўны орган быў дзеючым і стваральным, але многае залежала ад асабістых амбіцый тых асоб, якія доўгі час адкрыта выступалі ў прэсе, на пасяджэннях партыйных і дзяржаўных органаў супраць права беларусаў на нацыянальна-дзяржаўнае самавызначэнне. На жаль, амбіцыі часта аказваліся неўтаймоўнымі, нярэдка прыводзілі да рознага роду абвінавачванняў, па якіх у 30-я гады Д.Ф. Жылуновіч быў незаслужана прызнаны арганізатарам антыпартыйнай групы.

Друкаванымі органамі Кампартыі Літвы і Беларусі сталі газеты «Звязда» (друкавалася на рускай мове), «Млот» (на польскай), «Камуніст» (на літоўскай), «Штэрн» (на яўрэйскай). Беларуска мова, як бачым, яшчэ засталася чакаць свайго часу. Захаваліся звесткі аб членах рэдакцый названых газет. Імі былі, у асноўным, кіруючыя дзеячы адпаведных палітычных арганізацый. Так, у рэдакцыю «Звязды» ў літбелайскі перыяд уваходзілі Мяснікоў, Кнорын і Шутко, пасля зыходу апошняга ў гэтай якасці з'явіўся Міцквявічус-Капсукас. Членамі рэдакцыі «Млота» з'яўляліся Ляшчынскі і Цыхоўскі; рэдакцыю літоўскай газеты «Камуніст» узначальваў Аляксандр Ангарэціс; яўрэйскую «Штэрн» рэдагавалі Мандэльберг і Кроль.

Некалькі дзесяткаў гадоў адміністрацыя Цэнтральнага дзяржаўнага архіва Кастрычніцкай рэвалюцыі і сацыялістычнага будаўніцтва (М.І. Камінскі, В.Д. Сяляменёў) збірала звесткі аб лёсах членаў урада Д.Ф. Жылуновіча. Высветлілася, што дажылі да старасці С.В. Іваноў, К.Ф. Разенталь, В.Л. Дыла, І.П. Савіцкі; А.Ф. Мяснікоў загінуў у 1925 годзе ў авіяцыйнай катастрофе, Д.Ф. Жылуновіч памёр у час незаконнага зняволення ў турэмнай бальніцы; І.І. Рэйнгольд, Р.В. Пікель, М.І. Калмановіч, Д.С. Чарнушэвіч, У.І. Яркін былі прыгавораны да вышэйшай меры пакарання, і рашэнні гэтыя выкананы ў 30-я гады (пазней усе рэабілітаваны). А.Р. Чарвякоў пакончыў жыццё самагубствам у 1937 годзе, С.І. Берсан загінуў па віне польскіх легіянераў. У маі 1919 года незаконна расстраляны Р.П. Найдзенкаў. У маі 1920 года расстраляны Ф.Г. Шантыр. Звесткі аб лёсах членаў урада А.А. Андрэева, І.І. Пузыроў, А.І. Квачанюка, У.С. Фальскага абрываюцца 20 гадамі з-за адсутнасці якіх-небудзь даных.

Яўген БАРАНОЎСкі, кандыдат гістарычных навук